

REKREATIE IN DE KENNEMERDUINEN

natuurbeheer en openluchtrecreatie in het Nationale Park 'De Kennemerduinen', een beschouwing

door HENK WIJKHUISEN (Studiegroep Kennemerduinen)

1. beheer

Een deel van Thijssse's wensdroom ging in vervulling toen men in 1950 het nationale park 'de Kennemerduinen' stichtte en openstelde voor publiek. De rijke flora en fauna en de typerende morfologische opbouw van het duingebied werd in dit nationale park veiliggesteld. Althans, dit werd gesuggereerd in de statuten van deze Stichting welke in hoofdlijnen als volgt zijn geformuleerd:

"Het stichten, beheren en instandhouden van een nationaal park met het oogmerk, daarin het duinlandschap met zijn kenmerkende flora en fauna te beschermen en natuurgenoet te verschaffen aan het nederlandse volk.... met dien verstande dat steeds een belangrijk deel van het park bestemd zal zijn voor recreatie en dat gelegenheid zal worden gegeven tot kamperen." Tot zover de statuten.

Een beschouwing van de beheersontwikkelingen geeft echter een aantal discrepanties te zien.

1. Het instandhouden van een duinlandschap houdt in het voeren van een conserverend beleid t.a.v. de kwetsbare duinen. Door middel van zogenaamde 'recreatiezonering' stelt men daarentegen grote delen bloot aan betreding waardoor een aanzienlijke geomorfologische kentering optreedt, zodat de karakteristieke morfologische opbouw te niet wordt gedaan, hetgeen in tegenspraak is met de statuten;

2. Het instandhouden van de karakteristieke flora betekend het instandhouden van de voor het duingebied karakteristieke soorten en vegetaties als vochtige duinvalleivegetaties, welke uitsluitend in het duingebied voorkomen. Door de wateronttrekking van de Gemeente-

waterleidingmij van Haarlem zijn helaas veel vochtige duinvalleien verdwenen en daarmee ook de karakteristieke vegetaties.

Duinvalleivegetaties vragen in het algemeen een zorgvuldig beheer. In de Kennemerduinen hebben de voorzieningen echter een negatieve uitwerking op deze vegetaties gehad. Zo werden in 1973 - 1975 de oevers van het Grote Vogelmeer vergraven, terwijl het middengedeelte van dit meer werd uitgediept. Met deze vergraving verdwenen ook de duinvalleivegetaties en de permanente quadraten (...). Het valt te betreuren dat een dergelijke funeste wijze van vernietiging heeft plaats gevonden tegen de wetenschappelijke adviezen t.b.v. het beheer van het Grote Vogelmeer in.

3. Er wordt voorts gesteld dat natuurgenoet moet worden verschaft aan het Nederlandse volk, terwijl een belangrijk deel van het park bestemd moet zijn voor de recreatie. Gezien het eerste deel der statuten behoort het recreatiebeleid aan te sluiten bij een conserverend beleid t.o.v. het landschap, flora en fauna.

Elders in deze beschouwing zal duidelijk worden, dat er vrijwel geen afgestemd beleid werd gevoerd.

4. Tot slot wordt de gelegenheid tot kamperen aangemerkt. Helaas kent het kampeerterrein in de Kennemerduinen slechts seizoenplaatsen voor hoofdzakelijk caravans, terwijl de echte kampeerder niet aan bod komt. Ook hier strookt het gevoerde beleid niet met de statuten.

Voorts blijkt dat de ontwikkeling in de Kennemerduinen als Nationaal Park contrair is aan de normen die zijn vastgelegd in de Nota Nationale Parken en -Landschapsparken van het Ministerie van CRM (1975). Hierin verwerpt de Staatssecretaris in-

tensieve recreatie, waaronder de verblijfsrecreatie.

Tenslotte blijkt dat rond de speelvijvers in de Kennemerduinen de huidige bestemming 'recreatie te land' niet strookt met de bestemming op de streekplankaart (zie Streekplan voor Zuid Kennemerland, herziening 1970), waar de bestemming 'natuurbehoud' geldt. Ongeveer 75 ha heeft planologisch een onjuiste bestemming.

Dat het gevoerde beleid in de loop der jaren gebaseerd zou zijn op wetenschappelijk basis-materiaal is onjuist. Weliswaar is op botanisch terrein voortreffelijk werk verzet door Doring en Londo, maar verder heeft juist bijzonder weinig onderzoek plaatsgehad. In vergelijking met Meijndel en het Noordhollands Duinreservaat is de Kennemerduinen een nog niet ontdekte jungle!

2. oecologische aspecten van de openluchtrecreatie

2.1. De invloed op landschap, flora en vegetatie

Ten opzichte van zijn omgeving gedraagt de modale recreant zich nog als een holbewoner. Theoretisch zou men over enkele duizenden jaren vele fossiele flessen, plastics en blikjes aantreffen, alsmede veel schillen van vruchten en faeces. Met name de schillen en faeces rond de speelvijvers dragen bij tot een zware bemesting, waardoor plaatselijk een explosieve nitrofiële vegetatie tot ontwikkeling komt.

Ook in de speelvijvers treedt bemesting op door urine, faeces en excrementen van vogels, waardoor het zwemwater van twijfelachtige kwaliteit is, terwijl het water snel vatbaar is voor het in de zomer veelal heersende botulisme-toxine. Door de fluctuerende waterstanden worden ook de oe-

vers bemest, waardoor ook hier een nitrofiele vegetatie tot ontwikkeling komt.

Het grootste probleem in een duinlandschap is wellicht de snelle verstuiwing als gevolg van ontsluiting voor het publiek. Wil men het karakteristieke beeld van het duinlandschap behouden, dan zal men zeer omzichtig te werk moeten gaan met ontsluiting.

Doordat de Kennemerduinen in een van de drukste kuststreken van Nederland is gelegen, werden in de loop der zestiger jaren steeds grotere delen van de Kennemerduinen ontsloten. Stationaire dagrecreatie werd geconcentreerd in deelgebieden dicht bij diverse ingangen, waarbij tevens een speelvijver aanwezig is. Deze methode is beter bekend onder de naam "recreatiezonering" of "kortweg-zonering".

De volgende terreingedeelten zijn voor het publiek opengesteld:

a. Vosseduinen	5,5 ha	(thans afgesloten)
b. Hazeduinen	26,3 ha	(thans deels afgesloten)
c. Groot - Schapekamp	23,9 ha	(thans deels afgesloten)
d. Koevlak	40,7 ha	
e. Oosterplas	24,9 ha	(thans deels afgesloten)

(N.B. Op het Koevlak na zijn in 1977 alle concentratiegebieden voor dagrecreatie geheel of gedeeltelijk afgesloten)

Natuurwetenschappelijk gezien is dit een oppervlakteverlies van 120 ha. (In 1960 was het oppervlak van deze terreinen nog rond de 160 ha). Telt men hierbij nog de perifere invloedzone rond de voor het publiek vrij te betreden delen, dan komt men nog hoger uit.

Een ander oppervlakteverlies is de uitbreiding van parkeerterreinen, terwijl sommige van deze terreinen op drukke dagen slechts op 20% van de totale capaciteit, of nog minder, draaien:

a. Parnassia	900 auto's	985 auto's
b. Groot - Schapekamp	400 "	730 "
c. Koevlak	200 "	750 "
d. Gaaienbos	15 "	afgesloten
e. Bleek en Berg	geen gelegenheid	350

Voorts mag de uitbreiding van het kampeerareaal niet onvermeld blijven:

gezamenlijk opp. in:	
1960	+ 20 ha
1978	+ 27 ha

In de voor het publiek opengestelde delen rond de ingangen zijn met name in de delen dicht langs de kust grote vernielingen aangericht aan het zeer kwetsbare vegetatiedek en aan het landschap. Door betreding van de Hazeduinen zijn de toppen zichtbaar geslonken, terwijl de vaak harde zeewind het duin verder heeft verstoven. Het gevolg is dat men thans tegen "katers" opkijkt, denudatie optreedt en de vorming van wilde paden en "puinwaaiers" het landschap sterk aan geomorfologische waarde doet inboeten. Ook bij het Groot-Schapekamp dreigde totale "woestijnvorming" door vernieling van het vegetatiedek door betreding. Beide gebieden zijn thans deels ingerasterd, maar de oorspronkelijkheid van het landschap is voorgoed verdwenen.

Door de aanwezigheid van met name eikebos en jong dennenbos in de recreatieterreinen Koevlak en Oosterplas, lijkt de situatie daar niet ernstig. De vegetatie onder de boomlaag is daarentegen

geheel of gedeeltelijk verdwenen, zodat jonge aanwas niet mogelijk is. Met name in het Koevlak en rond de Oosterplas ontstaan zgn. "wandelende duinen". Deze (antropogeen toegevoegde) dynamiek behoort echter niet in de vegetatiestructuur van deze gebieden thuis.

Tenslotte mag de explosieve groei van de verblijfsrecreatie niet onvermeld blijven. Van kampeerterrein met rijke struweelgroei ontwikkelde het vroegere

kampeerpaspoortterrein "liguster" zich tot een kaal, afgetrapt karavanpark. Het tweede en tevens grootste kampeerterrein in de Kennemerduinen, "de Lakens", is in de loop der jaren volledig geurbaniseerd. Duindoorns weken

hier voor grasvelden en het Jacobskruiskruid werd vervangen door begonia's. Een entourage van detonerende T.V.-antennes, gazons, een welhaast stadse herrie en een bont complex van kleurschakeringen bepalen het geheel van iets dat meer op een Latijns-Amerikaanse Bidonville lijkt dan op een kampeerterrein. Visueel een onesthetisch geheel zonder dat men enige ruimtelijke geleiding heeft toegepast.

2.2. De invloed van de openlucht-recreatie op de fauna.

Met name bij bepaalde vogelsoorten is verstoring waargenomen. Wat de Kennemerduinen betreft zijn enkele konkrete gegevens voorhanden over de verplaatsing van broedterritoria en over de vermindering in diversiteit en/of totaliteit. Het meest gevoelig voor verstoring zijn de grote grondbroedvogels als wulp, kievit, plevieren, enz.

De verstoring wordt zowel te wegegebracht door intensieve als door extensieve recreatie. Veel wandelaars, struiners en vogelliefhebbers verstoren erg veel. Intensieve recreatie geeft verstoring over grote oppervlakte en is zeer rigoureuze; extensieve recreatie geeft meestal verstoring over kleine oppervlakte langs wegen en paden in transekten. Deze verstoring is veelal incidenteel. Bij diverse broedvogelonderzoekingen in de Kennemerduinen werd o.a. bij de volgende soorten verstoring geconstateerd:

1. Eendachtigen, vooral de exemplaren die met pulles in de speelvijver vertoeven in het voorjaar
2. Scholekster, deze soort is in het druk bezochte zuiden bijna als broedvogel verdwenen, ondanks goede broedgelegenheden
3. Kievit, idem als Scholekster
4. Bontbek- en Kleine Plevier, deze toch al vrij zeldzame broedvogels broeden meestal op de parkeerterreinen, waardoor het legsel verloren gaat
5. Houtsnip, ondanks een zeer geschikte habitat is deze vogel uit het Koevlak verdwenen; vroeger broedde deze soort hier wel
6. Wulp, deze vogel mag wel de meest recreatiegevoelige vogel heten, die tot nu toe bekend is. In 1952 broedden er in de Kennemerduinen nog 73 paar, in 1975 waren dit nog slechts 14 paar, hetgeen een vermindering inhoudt van 80 %.

Door de spaarzame aanwezigheid van refugia en door de wilde aanleg van paden in het zuiden en het zuid-westen van de Kennemerduinen schept deze sterke afname geen verbazing.

Typerend voor de afname van de Wulp ten gevolge van verstoring is de ontwikkeling van het aantal broedparen in het intensief bezochte zuid-westelijk deel van de Kennemerduinen:

1952	15 paar
1955	10 paar
1956	5 paar
1957	3 paar
1959	3 paar
1960	4 paar
1975 t/m 1977	0 paar
1978	1 paar

Opmerkelijk is dat sinds de afsluiting van de Vosseduinen in 1978 wederom één broedpaar werd gesignaleerd (...).

7. Nachtzwaluw, al in 1959 moest deze vogel zijn broedterritoria verleggen naar het recreatie-arme noorden van de Kennemerduinen. De thans nog resterende broedparen broeden in de voor publiek niet-toegankelijke delen.

Niet onvermeld mag blijven dat in de concentratiegebieden voor de intensieve recreatie voornamelijk algemene, voor verstoring relatief tolerante soorten broeden zoals Merel, Fitis, Huismus, Heggemus, Winterkoning, Kneu, Koolmees, Houtduif en Nachtegaal. In eerste instantie lijkt het vreemd dat de Nachtegaal in dit rijtje wordt genoemd. Door de toenemende betreding o. a. op de kampeerterreinen ontwikkelen zich hier nitrofiële 'storingsvegetaties', zoals Brandnetelvegetaties. Juist deze vegetatie geniet de voorkeur als broedgelegenheid voor de Nachtegaal.

3 slot

De biologische, alsmede de landschappelijke draagkracht van het natuurlijk milieu is in de ontsloten deelgebieden van de Kennemerduinen danig overschreden.

Hoewel in eerste instantie het naar Amerikaanse maatstaf gehanteerde zoneringsprincipe van openluchtrecreatie toegejuicht werd, rijst thans de vraag of men met de experimenten met zonerings niet tijdig had moeten stoppen of op zijn minst had moeten bijstellen.

Nederland heeft een te klein natuurareaal waar men zonder aantasting van de natuurwetenschappelijk waardevolle terreinen geen ambivalente functie van natuurreservaat en recreatieterrrein (voor zowel intensieve als extensieve recreatie) kan laten samengaan.

... vernieling van de vegetatie door betreding ...

Ten aanzien van zonerings van intensieve recreatie kunnen op zijn minst drie punten van kritiek worden geformuleerd:

1. Bij zonerings haalt men d.m.v. recreatievoorzieningen (bijv. speelvijvers) de niet aan een natuurgebied gebonden intensieve recreatie in huis
2. Het argument dat zonerings als beschermende maatregel het publiek weghoudt uit de overige delen van het terrein is ongegrond, omdat het publiek in de gebieden voor intensieve recreatie geen motief heeft om ver het terrein in te gaan
3. De massaliteit van de concentratie van recreanten op een beperkt oppervlak leidt tot grote geomorfologische en vegetatiekundige destructie binnen deze gebieden en in de periferieën ervan.

De mate van onvervangbaarheid van het duingebied als:

1. natuurgebied
 2. intensief recreatiegebied
 3. extensief recreatiegebied
- is een bij uitstek geschikt uitgangspunt voor een op natuurbehoud gericht beheer (zie UDO DE HAES EN VAN DER ZANDE, 1977).

Met het recreatiegebied Spaarnwoude in aanleg wordt een ideale opvang gecreëerd voor intensieve recreatie.

Voor het herstel van de Kennemerduinen is het van belang de intensieve recreatie zoveel mogelijk te elimineren, terwijl

men wederzijdse compromissen zou moeten sluiten tussen natuurbehoud en extensieve recreatie, met dien verstande dat men volgens de statuten uitgaat van instandhouding van het natuurlijk erfgoed.

Door gebrek aan openheid omtrent het beheer (ontbreken van

beheers-nota's) en door gebrek aan kwalitatief en kwantitatief onderzoek kan slechts een primitief beheer plaats vinden dat berust op improvisatie en gevoelsmatigheid, al dan niet met vooroordelen en subjectieve meningsvorming.

De omvang van de recreatie in de Kennemerduinen is steeds bepaald door de behoefte. De behoefte heeft daarentegen steeds dedraagkracht overschreden met alle desastreuze gevolgen van dien.

De huidige ontwikkelingen in het beheer tonen gelukkig een (veel te late) inkeer. Het altijd verwaarloosde natuurbeheer gaat nu op de voorgrond treden. In ieder geval heeft men uit de negatieve resultaten kunnen leren hoe het niet moet !

De verregaande ontsluiting van de Kennemerduinen heeft voor plant en dier weinig refugia overgelaten. Met name de grote grondbroedvogels zijn de dupe geworden van de ontsluiting van hun laatste woonplaats.

Bovendien worden zeldzamere vogels, maar ook zeldzamere planten bij betreding vervangen door triviale, algemene soorten. Met name de intensieve recreatie heeft in de Kennemerduinen zorg gedragen voor irreversibele aantastingen.

Intensief recreëren is oecologisch nivelleren !